

SUM MAR IES!

SUUNNITTELUN VISUAALISET TIETOKÄYTÄNNÖT - OBJEKTIIIVISIA FAKTOJA, POLIITTISTA VAIKUTTAMISTA VAI KESKUSTELUUN OSALLISTUMISTA?

Miliza Ryöti

Urbaria Summary 2022/4

Suunnittelun visuaaliset tietokäytännöt – objektiivisia faktoja, poliittista vaikuttamista vai keskusteluun osallistumista?

Miliza Ryöti

FT, asumisen asiantuntija

Helsingin seudun ympäristöpalvelut HSY

- Tutkimukseni käsitteli alueellista eriytymistä kuvaavan tiedon visuaalisen esittämisen käytäntöjä seudullisessa suunnitteluprosessissa. Visualisoidulla tiedolla voi olla merkittävä rooli vuorovaikutuksen mahdollistajana. Tutkimukseni kohteena olleessa prosessissa vuorovaikutusrooli rajattiin asiantuntijatyöskentelyyn, jossa sitä käytettiin toimialojen ja organisaatioiden tavoitteiden yhteensovittamiseen.
- Määrittelemällä alueellista eriytymistä kuvaavat visualisoinnit ei-julkisiksi rajoitettiin samalla julkisen keskustelun mahdollisuuksia. Tätä depolitisoivaa, eli politisoitumisen mahdollisuuksia tietoisesti rajoittavaa käytäntöä perusteltiin vedoten viranhaltijoiden eettiseen vastuuseen. Ratkaisua pidettiin oikeana siksi, että haluttiin välttää alueiden leimaamista ja siitä mahdollisesti seuraavaa alueellisen eriytymisen syvenemistä. Alueiden tulevan kehittämisen mahdollisuuksia ei haluttu vaarantaa.
- Alueellisesta eriytymisestä tuotetun tiedon pätevyiden ja oleellisuuden määrittely nähtiin vahvasti asiantuntijoiden tehtävänä. Tätä määrittelyvaltaa ei juuri kyseenalaistettu eikä sen lähtökohtaista poliittisuutta tunnustettu. Haastatellut luottamushenkilöt korostivat kuitenkin tiedon avoimen esittämisen merkitystä yhteiskunnallisen keskustelun mahdollistajana ja päätöksenteon edellytyksenä. Esittämistä puoltavina näkökulmina tuotiin esille tiedon tasapuolinen saavutettavuus kaikille politiikkaprosessin osapuolille sekä luottamus valmistelun avoimuuteen.

Tutkimuksen yhteiskunnallinen merkitys

Ymmärryksemme alueellisesta eriytymisestä ilmiönä perustuu pitkälti alueellistettuun indikaattoritietoon ja sen visualisoimiseen esimerkiksi erilaisin teemakartoin. Visualisoinneilla on havainnollistettu sekä tutkimusasetelmien taustoja, tutkimusten analyysin menetelmiä että analyysien tuloksia. Visualisoinnit ovat muokanneet käsityksiämme ilmiön ongelmallisuudesta ja ongelmien paikantumisesta, osallistuen samalla alueellista eriytymistä koskevien tilallisten kuvastojen luomiseen ja vakiintumiseen. Tutkimuksen lisäksi myös julkishallinnon toimijat, esimerkiksi kunnat, kaupungit ja seudulliset organisaatiot, ovat ryhtyneet tuottamaan entistä tarkempaa tietoa alueellisesta eriytymisestä. Tarkastelin visualisointeja osana suunnitteluprosessin poliittis-hallinnollisia tietokäytäntöjä, sillä tietokäytännöt ovat keskeinen lähtökohta alueellisen eriytyksen hallintaan pyrkivien suunnittelu- ja politiikkaprosessien toteuttamiselle.

Tutkimuksen menetelmät ja aineisto

Tutkimukseni empiirinen konteksti oli alueellisen eriytyksen hallintaan pyrkivä työ Helsingin seudun kunnissa sekä seudullisessa maankäytön, asumisen ja liikenteen (MAL) suunnitteluprosessissa. Tarkastelin tätä suunnittelukulttuuria, jossa olen itsekin osallinen, etnografisten menetelmien avulla. Toteutin prosessiin osallistuneiden suunnittelijoiden ja luottamushenkilöiden haastattelut visuaalisiin materiaaleihin tukeutuvina virikehaastatteluina, käyttäen virikemateriaaleina sekä seudullisessa suunnittelu-prosessissa laadittuja ei-julkisia karttoja että eri tyyppisiä julkisia visuaalisia materiaaleja. Haastattelu-aineiston lisäksi hyödynsin autoetnografisia menetelmiä tehdäkseni näkyväksi pitkän työkokemukseni myötä kertynyttä ymmärrystäni prosessista. Autoetnografinen tutkimusote tuki myös haastattelu-aineiston analyysiä.

Visualisointien performatiivisuus

Visualisointien performatiivisuus ei synny yksinomaan niiden ominaisuuksista, kuten datan laadusta tai esittämisen tavasta. Performatiivisen potentiaalilin toteutuminen tai toteutumatta jääminen on aina tilanteinen, olosuhteista riippuva prosessi. Poliittikkaprosessissa kyse on useiden eri toimijoiden tavoitteista, niiden ristiriidoista ja yhteensovittamisen mahdollisuuksista sekä siitä, miten visualisoinnin tulkinnat näitä ilmentävät. Tutkimuksessani visuaalisen esittämisen poliittikka toteutui siinä, miten performatiivinen potentiaali tunnistettiin sekä niissä tavoissa, joilla sitä pyrittiin hyödyntämään tai rajoittamaan.

Tiedon visualisointi auttaa suunnittelutehtävän määrittelyssä ja luo pohjan osapuolten vuorovaikutukselle

Visualisoinnit aineiston työstämisen ja ongelman määrittelyn työkaluina

Tutkimassani suunnitteluprosessissa visualisoinnit toimivat ratkaistavan ongelman määrittelyn ja rajaamisen työkaluina. Niiden avulla arvioitiin käytettävissä olevien paikkatietoaineistojen soveltuvuutta alueellisen eriytymisen seudulliseen kuvaamiseen. Työskentelyn myötä suunnittelijat kiteyttivät yhteisen näkemyksensä alueellisesta eriytymisestä seudulla. Ongelma paikannettiin pienituloisuutta ja työttömyysastetta kuvaavan yhdistelmäindikaattorin avulla, punniten kuitenkin indikaattorin osoittamien alueiden ongelmallisuutta asiantuntijoiden paikallistiedon ja näkemyksellisen osaamisen avulla. Tässä työstämisessä visualisoinnit toimivat työkaluina, jotka kehittyivät prosessin myötä kuvaamaan juuri sitä eriytymisen tulkintaa, joka suunnittelijoiden yhdessä neuvotellun merkityksenannon mukaan parhaimmin vastasi käsillä olevaa suunnittelutehtävää.

Visualisoinnit vuorovaikutuksen mahdollistajina

Visualisointien rooli osapuolten välisen vuorovaikutuksen rajakohteenä toteutui maankäytön, asumisen ja liikenteen toimialojen tavoitteita yhteensovittavassa työskentelyssä. Visualisointien avulla osapuolet tunnistivat toimialojen yhteisiä lähtökohtia ja muotoilivat tavoitteita kaikkien kannalta hyväksyttävään muotoon. Samalla visualisoinnit yhdistivät eri toimialoille tärkeitä näkökulmia samaan kuvaan, toimien eräänlaisina merkitysten käännoksinä (translations) toimialalta toiselle. Rajakohderooli mahdollisti myös alueellisen eriytymisen ongelman tarkastelun seudullisena kysymyksenä, visualisointien tarjotessa kiinnittämispinnan kuntanäkökulmien ja seudullisen näkökulman väliselle neuvottelulle.

Visuaalinen viestintä, vaikuttaminen ja vaikeneminen

Tutkimuskirjallisuudessa visualisointien rooli liitetään usein ulkoiseen vaikuttamiseen ja viestintään. Tutkimassani suunnitteluprosessissa alueellista eriytymistä kuvaavat visualisoinnit määriteltiin ei-julkisiksi, joten niiden ulkoisen kommunikaation rooli oli ikään kuin sammutettu. Ratkaisua perusteltiin viranhaltijoiden eettiseen vastuuseen ja suunnittelun tehtävään liittyvin näkökulmin. Näkemyksillä oikeutettiin pyrkimystä rajoittaa suunnitteluprosessin näkökulmasta ei-toivottua politisoitumista, joka saattaisi leimata asuinalueita, vaikeuttaa tulevaa kehittämistä, osoittaa seudullisia ”voittajia ja häviäjiä” ja mahdollisesti kyseenalaistaa valittuja politiikkatoimia.

Visuaalinen esittäminen tarjoaa myös mahdollisuuksia:

- Vakiintuneita tilallisia kuvastoja on mahdollista haastaa uudennlaisilla tiedollisilla syötteillä. Esimerkiksi visualisoinnit, joissa alueellisen eriytymisen ilmiötä taustoitetaan ympäristön laatua tai toiminnallisia ominaisuuksia kuvaavilla elementeillä taustoittavat samalla ilmiötä uudennlaisista näkökulmista.
- Tämä mahdollistaa ongelmien kehystämisen uusilla tavoilla ja esimerkiksi toimialarajat ylittävien strategisten tavoitteiden tarkastelun suhteessa toisiinsa.
- Visualisoidun tiedon avoin puntarointi ja erilaisista arvopohjista tehtyjen tulkintojen artikulointi ovat keino välttää liian suoraviivaisten tai yksipuolisten tulkintojen vakiintumista tiedolliseksi infrastruktuuriksi.
- Visualisoinneilla on kyky suunnata katse ja toimia keskustelun agendoina. Visuaaliseen rajakohteeseen kiinnittyvä työskentely voi synnyttää dialogia varsinkin tilanteissa, johon ei liity välitöntä päätöksentekoa.

Visuaalisen esittämisen poliittisuus on osin tunnistettua ja osin piilevää

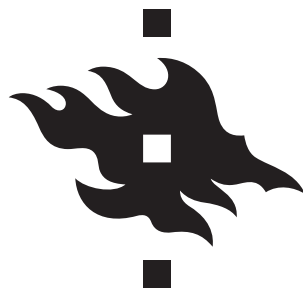
Esittämisen konventioissa piilevä poliittisuus ilmenee siinä, miten tiettyjen indikaattorien vakiintuminen ”faktatiedoksi”, jonka merkitystä ei enää ole tarpeen puntaroida, suuntaa toimenpiteitä ja resurssien käyttöä. Indikaattorit, joiden tarkoitus alun perin oli auttaa ymmärtämään yhteiskunnallista ilmiötä, ohjaavat vakiinnuttuaan tavoitteiden asettamista. **Pahimmillaan ilmiöiden määrittely vakiintuneiden numeeristen indikaattoreiden avulla ohjaa huomion sivuun niiden taustalla vaikuttavista sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja rakenteellisen epätasa-arvon kysymyksistä.** Samalla mittaamisen käytännöt suosivat tiettyjä toimenpiteitä, tunnistamatta muita, kenties yhtä tärkeitä toimenpiteitä.

Tietokäytäntöjen depolitisoiminen myös verhoaa julkishallinnon managerialistisia piirteitä tai esimerkiksi tilanteita, joissa yhteistyön osapuolten tavoitteet ovat keskenään ristiriitaisia. Kiinnitin huomiota siihen, miten **institutionaalisten rakenteiden sanelemat toimivallan ja vastuun rajat suuntasivat haastateltavien visualisoinneista tekemiä tulkintoja.** Visuaalisen esittämisen tarkastelu seudullisessa mitta-kaavassa toi esille kuntien väliseen vertailuun ja kilpailuun liittyviä tekijöitä, jotka vaikuttivat visuaalisen esittämisen ja lopulta myös esittämättä jättämisen valintoihin.

Suunnittelun tietokäytäntöihin liittyvän depolitisaation suurin periaatteellinen ongelma liittyy kuitenkin siihen, että sen myötä **käy mahdottomaksi arvioida tiedon pätevyyttä suhteessa ehdotettuihin politiikkatoimiin.** Alueellisen eriytymisen visuaalinen esittäminen tekee konkreettisesti näkyviksi väestön tulo- ja työllisyseroja. Tutkimukseni perusteella näiden **erojen paikallistumisen avointa esittämistä pidettiin alueita leimaavana ja asukkaiden näkökulmasta ikävänä, mutta myös alueiden tulevan kehittämisen mahdollisuuksia heikentävänä.** Tällä tavoin alueellisen eriytymisen ongelma määriteltiin käsillä olevan suunnittelutehtävän ehdoilla ja sen keinovalikoiman – erityisesti täydennysrakentamisen ja joukko-liikennesaavutettavuuden – mukaisesti kehystettynä. Seudullinen MAL-näkökulma rajasi muut hyvinvoinnin ulottuvuudet tarkastelun ulkopuolelle. Tämä suunnitteluprosessin näkökulmasta rationaalinen ratkaisu osoittautui paitsi rajoittuneeksi, myös depolitisoivaksi siksi, että se sulki pois ongelman määrittelyyn ja keinojen soveltuvuuteen liittyvien merkityskamppailujen mahdollisuuden.

Acknowledgments

Ryöti, M. (2021). “Tältä tää kaupunkiseutu näyttää” : Visuaalisen esittämisen politiikka alueellisen eriytymisen hallinnassa. Department of Geosciences and Geography A96. Unigrafia, Helsinki. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/336007>

UNIVERSITY OF HELSINKI

TOIMITUS / EDIT

Iiris Koivulehto
Kaupunkitutkimusinstituutti Urbaria

OTA YHTEYTTÄ / CONTACT

urbaria@helsinki.fi
0294150056 / 0504719810

SEURAA / FOLLOW US

@urbariahelsinki
www.helsinki.fi/urbaria

PL 4 (Yliopistonkatu 3)
00014 Helsingin Yliopisto